

H. Boryshpol

CULTURAL PHENOMENON OF UKRAINE'S SOCIAL IDEAL OF THE XXth – THE BEGINNING OF THE XXIst CENTURY

The study is considered as a continuation of the search for cultural content-forming components of the phenomenon of the social ideal as a basis for the formation of a new concept of humanism, the understanding of a new system of cultural and spiritual values. The author gives reasons for the significance of further search for the origin of the phenomenon of the social ideal in the chronotope of Ukrainian culture of the 20th - beginning of the 21st century. Emphasis is placed on the innovation of studying the phenomenon of the social ideal of the cultural network society of Ukraine in terms of its fundamental cultural dimensions. The research methodology is based on the systematic approach, which made it possible to apply the comparative, analytical and typological methods, as well as the approach of a historical and cultural commentary.

Key words: social ideal, the public good, values, bifurcation, archetype, archetype rebranding, cultural network society.

УДК 78.011.26(477)

А.В. Бурлака

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ЕСТРАДИ: ВІД НАСЛІДУВАННЯ ДО СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КОНТЕНТУ

Українська музична естрада є явищем, що відображує зміни культурно-ціннісних орієнтирів суспільства. В радянському союзі розвиток естради здійснювався під жорстким контролем цензури, яка обумовлювала можливість рухатись лише у заданому векторі музичної творчості. Всі здобутки закордонної поп-музики були під забороною. Після здобуття Україною незалежності відбувається процес сприйняття тематики, стилів, жанрів, що були притаманні для американської поп-сцени. Аналіз пісень виявляє надання переваги любовній тематиці, яка домінує у більшості ліричних пісень. Тема кохання займає центральне місце в піснях, які очолювали різноманітні хіт-паради за останні 50 років. Зважаючи на те, що поп-музика створюється для досягнення комерційного успіху, змалювання кохання та нерозділеного кохання є надзвичайно привабливим для будь-якої аудиторії. Внаслідок поширення глобалізації в українській естраді відбуваються два протилежні процеси. Наявне прагнення до створення стандартизованого (американізованого) музичного продукту та унікально-етнічного. Саме другий тип музичної продукції асоціюється із становленням національного продукту, в якому можуть бути наявними фольклорні мотиви, інструментарій тощо. Стабільним чинником виявляється розвиток любовної тематики та використання стилів, які виникли в закордонному просторі. Натомість серед останніх тенденцій, що можна віднести до нових віянь, є поширення в українській естраді патріотичної тематики та формування національного забарвленого контенту.

Ключові слова: українська естрадна музика, пісня, тематика, національний, ідентичність, продукт, глобалізація.

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-24-14-20

Постановка проблеми. Розвиток української музичної естради демонструє чітку динаміку до зміни характеру контенту. Якщо від здобуття Україною незалежності був наявний процес використання в музичних композиціях типових моделей, які були

впроваджені в закордонній практиці, то наразі можна відзначити становлення більш етнічно-орієнтованого національного продукту. Доцільно розглянути, які чинники впливають на даний процес, а також розкрити, що може сприйматись як стабільні показники, які не підлягають модифікуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку форм ідентичності розкривається в праці Ф. Фукуями (Fukuyama, 2018). Прагнення до культурної ідентичності на прикладі сучасних українських естрадних пісень окреслювалось в попередній розробці автора статті (Бурлака, 2022). Проблема та етапи функціонування цензури в Україні розкрито в статті О. Кирієнко (2013). Проблема взаємодії мистецтва та політики в контексті сучасної культури окреслюється в публікації А. Тормахової (2022). Особливості та специфіка розвитку любовних пісень ґрунтовно досліджуються в монографії Теда Джойя (2015). Народнопісенна традиція у виконавській практиці сучасних українських естрадних співаків аналізується у статті В. Осипенко (2018).

Мета статті – розкрити особливості розвитку української естради як феномену, що відображує зміни культурно-ціннісних орієнтирів суспільства. Вирішення даної мети реалізується через аналіз руху від наслідування до становлення національного продукту, а також визначення стабільних та мобільних показників, наявних в межах естрадного музичного контенту України.

Виклад основного матеріалу.

Становлення української музичної естради було безпосередньо пов'язане з культурними процесами, що відбувались на території України. У радянські часи під час існування «залізної завіси» відбувалось функціонування музичної естради, яка була відокремлена від здобутків закордонної практики. Розвиток музичних стилів здійснювався з огляду на цензуру, яка була жорстким регулятором того, що може виконуватись співаками. Ще більшому контролю підлягала рекордингова діяльність. Це стосувалось не лише музичної, а й усіх сфер творчої активності. Дану характеристику добре окреслює в дослідженні, присвяченому феномену цензури, О. Кирієнко: «Надзвичайно масштабним був попередній цензурний контроль (попередня цензура повідомлень ТАРС, театральних вистав, кінострічок, церковних програм). Надзвичайно важливим напрямом роботи цензурних органів став пошук продукції "самвидаву", відбувалося стеження за творчістю авторів-дисидентів, політ. емігрантів, своєчасно поповнювалися їхніми працями чергові проскрипційні списки й покажчики заборонених видань» (Кирієнко, 2013). Звісно, що ця установка впливає на якість музичних творів, їх тематику. Найбільшої популярності здобуває естрада, традиції якої були започатковані ще Л. Утьосовим. Водночас гальмується процес засвоєння нового культурно-мистецького продукту, що виникає на Заході. Сама по собі цензура не може сприйматись як виключно негативне явище, адже вона може не допускати формування екстремізму, шовінізму, расизму у суспільстві. «Цензура як регулятор інформаційних потоків служить одним із найважливіших механізмів захисту політичних і моральних підвалин суспільства» (Кирієнко, 2013). Проте приклад радянської цензури довів, що вона гальмувала суспільний розвиток і виступала чинником, що сприяв консервуванню застарілих елементів культурного життя.

Певні спроби ознайомитись з закордонними музичними творами відбувались ще за часів радянського союзу, проте вони доволі сильно гальмувались внаслідок ідеологічної пропаганди. І їх засвоєння здійснювалось хіба що почасти. Вже після того, як Україна здобуває незалежність, відбувається справжній прорив у формуванні нового музичного контенту, який був здебільшого орієнтований на запозичення тих моделей, які знайшли випробовування в закордонній культурі.

Розглянемо, яка ж тематика була популярною в американській поп-музиці, що стала згодом зразком для наслідування для українських поп-виконавців. У естрадній культурі ХХ століття за межами радянського соціуму роль цензури була значно меншою. Внаслідок цього відбувалось просування різноманітного музичного контенту, де головним показником виступала його спроможність бути «касовим», тобто мати поширення серед широкої слухацької аудиторії. Відповідно, центральною та провідною була та тематика, яка могла захопити різні категорії слухачів. Таке місце посіла тема кохання. Вона превалювала у американській музичній культурі, а вже з неї транслювалась на інші, що запозичували не лише тематику, а й музичні стилі, типові виконавські склади тощо.

Впродовж першої половини ХХ століття любов стала домінуючою темою в популярній музиці, і можна знайти мало пісень, в яких би не йшлося про це почуття взагалі. Навіть для такого саркастичного поета, як Лоренц Харт, це бажане, але недосяжне почуття (*Цей смішний світ Висміює те, до чого ти прагнеш Цей смішний світ Може сміятися над мріями, заради яких ти живий*). Романтичний погляд на кохання авторів пісень золотого віку не завжди поділяли їхні колеги в інших жанрах. Розлучення – це тема, яка майже не згадується в тематиці пісень цього періоду, але в наступні роки займає одне з провідних місць в текстах кантрі-пісень, тоді як блюзові співаки до-рокової епохи були ще більш відвертими у своїх поглядах на болісні стосунки. Особливість полягає в тому, що цивілізація білих та темношкірих відрізнялась, і, навіть, після скасування сегрегації, афроамериканці все одно залишались в системі тих стосунків, які залишились з часів їх рабства. Тому, наприклад, більшість блюзових пісень зображають життєву реальність з більшою долею правди, ніж традиційні пісні про кохання.

У своїй книзі 2015 року «Пісні про кохання: прихована історія» американський дослідник Тед Джойя зазначав, що Love Songs – це міжкультурна, міжнаціональна і надзвичайно приваблива різноманітна тема. Також він стверджує, що пісні про кохання – це далеко не «музика для емоційно слабких та надто сентиментальних людей», а насправді «радикальні та руйнівні» прояви «зростаючого почуття індивідуалізму та особистої автономії (Gioia, 2015).

За різними даними, впродовж історії було написано понад 100 мільйонів пісень про кохання, їх різноманітність вражає. Є пісні про кохання як про нове почуття, якої торкнулися всі – від Елвіса Преслі до Еда Ширана, пісні про перевірену часом любов, пісні про болісний розрив стосунків, пісні відданості, пісні про примирення та прощення. В більшості американських пісень про кохання йшлося про розбите серце. Вони однаково актуальні для людей різного віку, статі і національності, ці пісні продовжують задовольняти нескінченну потребу творити та слухати сумну музику, яка резонує з душевним болем кожного. «Існують моменти, коли нам усім потрібно поділитися невеликим болем... коли вся надія зникла, сумні пісні так багато говорять», – про це йдеться у пісні Елтона Джона у «Скажи так багато» (Say So Much). Даний масив пісень мав високі рейтинги та продавався у величезних накладках. Пісня «My Heart Will Go On» Селін Діон – саундтрек з фільму Дж. Кемерона «Титанік», була продана накладом 20 мільйонів примірників.

Потрібно розрізняти пісні про кохання і пісні про щастя, адже це не одне і те ж. Любовна поезія, як зазначали поп-виконавці, зокрема Нік Кейв, має нести смуток, переживання та біль, які завжди є у потенціалі. Тому навіть якщо у пісні йде мова про взаємні почуття, все одно, має бути відчуття смутку, якоїсь напруги тощо. Незважаючи на те, що в піснях про кохання виражаються різні почуття: радість, відчай, еротизм тощо, вони спрямовані на те, щоб хтось дав відповідь на питання, які більш за все тривожать.

Автори найбільш рейтингових американських поп-пісень були майстрами, які використовували поезію як інструмент для того, щоб сказати своє слово, застосовуючи багату систему порівнянь: любов, як кисень, як метелик, як спека, як міст через неспокійну воду, солодка, як мед. Любов також згадували у метафоричному значенні: поле битви, диявол, наркотик, храм, вищий закон. Слухачі значно краще сприймають саме метафоричну мову, оскільки метафора допомагає нам ефективно виражати складні поняття та емоції. Найпопулярніші пісні про кохання кожної епохи також демонструють зміну не лише лексики, а способу, яким ми позначаємо це почуття. В сучасній музичній культурі з поширенням репу, кохання почало змальовуватись здебільшого з акцентом на тілесне начало.

Українська естрадна музика, починаючи з 90-х років ХХ століття в повній мірі сприйняла ті характеристики, що були притаманні американській поп-сцені. Були запозичені не лише ключові теми, а й стильові напрямки. Поширення здобули й танцювальні ритми, й специфіка аранжувань. Здебільшого навіть семпли використовувались одні й ті самі. Фактично від здобуття Україною незалежності було апробовано усі досягнення американської естради, щоправда у пришвидшеному темпі. Це відповідало глобалізаційним викликам, а також дозволяло досягнути у практичному вимірі усі здобутки того музичного контенту, який був недоступним тривалий час.

Проте одночасно з «уніфікованим» музичним контентом відбувалось формування й дещо іншого, який пов'язаний з усвідомленням власної ідентичності. Сучасний філософ Ф. Фукуяма вказував, що ідентичність проявляється у слідуванні певним переконанням та способу життя. «Ці ідентичності можуть бути і є неймовірно різноманітними залежно від нації, релігії, етнічної приналежності, сексуальної орієнтації чи статі. Усі вони є проявами спільного явища — політики ідентичності» (Фукуяма, 2018, р. 17). За умови поширення глобалізації набула актуальності культурна ідентичність. В українській музиці прагнення до національної та культурної ідентичності проявилось у розвитку фольклору, точніше у включенні його елементів в естрадному контенті.

До 2022 року загальний розвиток української музичної естради здійснювався у двох напрямках. Перший був пов'язаний з формуванням глобалізованого (американізованого) уніфікованого музичного продукту, а другий – з глокалізованим етнічним продуктом. Це проявляється у наявності фольклоризованого музичного матеріалу, що притаманний для багатьох естрадних творів. «Надзвичайно позитивною та плідною у концертній практиці сьогодення є така тенденція сучасного виконавського фольклоризму як усвідомлення духовної цінності та художньої самодостатності традиційної народної культури, відкриття стилістичного розмаїття його форм, прагнення до відтворення на сцені синкретизму народної пісенної культури» (Осипенко, 2018, с. 42). Саме цей музичний контент, в якому використовуються фольклорні інтонації, специфічна ладова природа, ритміка чи народна виконавська манера став унікальним та таким, що набув яскраво національного характеру. «Він є перспективним, адже дозволяє формувати унікальний музичний продукт, який сприяє інтегруванню української нації» (Бурлака, 2022, с. 146).

Після впровадження військового стану в Україні, відбулась чітка переорієнтація тематики української естради. Більшість виконавців почали свідомо відходити від любовної лірики та писати патріотичні пісні. Це звісно відобразилось на їх характері та змісті. Теза щодо необхідності створення новітнього контенту, який буде різноманітним у стильовому відношенні, проте переорієнтованим у тематичному плані, все частіше проголошується сучасними дослідниками. Зокрема про потребу писати патріотичні пісні у час війни зазначає А. Тормахова: «Так у часи миру актуальною є будь-яка тематика, проте у період війни надзвичайно важливою стає патріотично

орієнтована, та, що закликає до боротьби, дозволяє знайти сили до життя, акумулювати усі внутрішні сили людини» (Тормахова, 2022, с. 66). Таким чином збільшився український музичний продукт, який має національно забарвлений характер, в тому числі спирається на фольклорні витоки.

Висновки. Українська музична естрада є явищем, що відображує зміни культурно-ціннісних орієнтирів суспільства. В радянському союзі розвиток музичної естради здійснювався під жорстким контролем цензури, який визначав вектор музичної творчості. Всі здобутки закордонної поп-музики були під забороною. Після здобуття Україною незалежності відбувається процес сприйняття тематики, стилів, жанрів, що були притаманні для американської поп-сцени. Аналіз тематики пісень виявляє надання переваги любовній тематиці, яка домінує у більшості ліричних пісень. Тема кохання займає центральне місце в піснях, які очолювали різноманітні хіт-паради за останні 50 років. Зважаючи на те, що поп-музика створюється для досягнення комерційного успіху, змалювання кохання та нерозділеного кохання є надзвичайно привабливими для будь-якої аудиторії. Внаслідок поширення глобалізації в українській естраді відбуваються два протилежні процеси – прагнення до створення стандартизованого (американізованого) музичного продукту та унікально-етнічного. Саме другий тип музичної продукції асоціюється із становленням національного продукту, в якому можуть бути наявними фольклорні мотиви, інструментарій тощо. Стабільним чинником виявляється розвиток любовної тематики та використання стилів, які виникли в закордонному просторі. Натомість серед останніх тенденцій, що можна віднести до нових віянь, є поширення в українській естраді патріотичної тематики та формування національного забарвленого контенту.

Бібліографічний список

- Бурлака, А. В., 2022. Прагнення до культурної ідентичності на прикладі сучасних українських естрадних пісень. В: Київський національний університет культури і мистецтва. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарних наук у сучасному соціокультурному просторі*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів, здобувачів, магістрів. Київ, 8–9 квітня 2022 р. Київ : Вид. центр КНУКіМ, с. 144–147.
- Кирієнко, О. Ю., 2013. Цензура в Україні. В: В. А. Смолій (голова) та ін. (ред.). *Енциклопедія історії України* : Т. 10: Т–Я [НАН України. Інститут історії України]. Київ: Наукова думка. [online]. Доступно: <http://www.history.org.ua/?termin=tsenzura_v_ukrajini> (дата звернення 05.05.2022).
- Осипенко, В. В., 2018. Народнопісенна традиція у виконавській практиці сучасних українських естрадних співаків. *World Science*, 3(31), vol. 6, с. 38–42.
- Тормахова, А. М., 2022. До проблеми взаємодії мистецтва та політики в контексті сучасної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал, 2, с. 64–68.
- Fukuyama, F., 2018. *Identity: The Demand for Dignity and Politics of Resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 193 p.
- Gioia, T., 2015. *Love Songs: The Hidden History*. New York: Oxford University Press.

References

- Burlaka, A. V., 2022. Prahnennia do kulturnoi identychnosti na prykladі suchasnykh ukrainykykh estradnykh pisen [Striving for cultural identity on the example of modern Ukrainian pop songs]. In: Kyivskyi natsionalnyi universytet kultury i mystetstva. *Aktualni pytannia, problemy ta perspektyvy rozvytku humanitarnykh nauk u*

- suchasnomu sotsiokulturnomu prostori*. Materialy Vseukrainskoi naukovo–praktychnoi konferentsii aspirantiv, zdobuvachiv, mahistriv. Kyiv, 8–9 kvitnia 2022. Kyiv : Vyd. tsentr KNUKiM, p. 144–147. (in Ukrainian).
- Kyriienko, O. Yu., 2013. Tsenzura v Ukraini. In: V. A. Smolii (holova) ta in. (eds.). *Entsyklopediia istorii Ukrainy [Encyclopedia of the history of Ukraine]*: vol. 10: T–Ia / [NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy]. Kyiv: Naukova dumka. [online]. Available at : <http://www.history.org.ua/?termin=tsenzura_v_ukrajini> (Accessed 5 May 2022). (in Ukrainian).
- Osypenko, V. V., 2018. Narodnypisenna tradytsiia u vykonavskii praktytsi suchasnykh ukrainskykh estradnykh spivakiv [Folk song tradition in the performing practice of modern Ukrainian pop singers]. *World Science*, 3(31), vol. 6, p. 38–42 (in Ukrainian).
- Tormakhova, A. M., 2022. Do problemy vzaiemodii mystetstva ta polityky v konteksti suchasnoi kultury [To the problem of the interaction of art and politics in the context of modern culture]. *Bulletin of the National Academy of of Culture and Arts Management*, 2, p. 64–68 (in Ukrainian).
- Fukuyama, F., 2018. *Identity: The Demond for Dignity and Politics of Resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 193 p.
- Gioia, T., 2015. *Love Songs: The Hidden History*. New York: Oxford University Press.

Стаття надійшла до редакції: 20.09.2022.

A. Burlaka

THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN VARIETY ART: FROM IMITATION TO THE ESTABLISHMENT OF NATIONAL CONTENT

The Ukrainian variety art is a phenomenon that reflects changes in cultural and value orientations of society. In the Soviet Union popular music developed under the strict control of censorship, which conditioned the development of only a certain vector of musical art. This hampered the process of assimilation of a new cultural and artistic product emerging in the West. Censorship in itself is not an exclusively negative phenomenon, because it can prevent the formation of extremism, chauvinism, racism in society. However, the example of the Soviet censorship proved that it inhibited social development and acted as a factor contributing to the preservation of outdated elements of cultural life. All the achievements of foreign pop music were banned. After Ukraine gained its independence, it began to adopt the themes, styles, and genres that were characteristic of the American pop scene. The analysis of the songs reveals a preference for love themes, which dominate most of the lyrical songs. The theme of love is central to songs that have topped various charts over the past 50 years. Taking into account that pop music is created to achieve commercial success, the portrayal of love and unrequited love is extremely appealing to any audience. The writers of America's top-charting pop songs were masters of using poetry as a tool to get across their point, employing a rich system of similes: love like oxygen, like a butterfly, like heat, like a bridge over troubled water, sweet like honey. Love was also mentioned in a metaphorical sense: battlefield, devil, drug, temple, higher law. Listeners are much more receptive to metaphorical language because metaphor helps us effectively express complex concepts and emotions. With the spread of globalization, cultural identity has gained relevance. In Ukrainian music, the desire for national and cultural identity manifested itself in the development of folklore, more precisely in the inclusion of its elements in pop music. As a result, two opposing processes are taking place in the Ukrainian pop music - the desire to create a standardized (Americanized) musical product and a unique ethnic one. This latter

type of musical production is associated with the formation of a national product, which may contain folklore motifs, instruments, etc. A stable factor is the development of love themes and the use of styles that originated in foreign space. On the other hand, among the latest trends, that can be attributed to new tendencies is the spread of patriotic themes in Ukrainian pop music and the formation of nationally colored content.

Key words: *Ukrainian pop music, song, theme, national, identity, product, globalization.*

УДК 792(477.62)

ORCID ID: ORG/0000-0003-2605-5934

О.О. Демідко

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті окреслено діяльність театральних колективів Північного Приазов'я після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Проаналізовано діяльність як професійних, так і самодіяльних колективів Північного Приазов'я. Виявлено, що єдиний театральний колектив, якому вдалося відновити свою роботу майже в повному складі в Україні – це Маріупольський театр авторської п'єси Conception. Надано характеристику оновленому репертуару театру та висвітлено головні особливості діяльності колективу. Наголошено, що саме театр авторської п'єси Conception зміг об'єднати маріупольців та відродити театральну культуру на території, підконтрольній Україні.

Встановлено, що Народний театр «Театроманія» з Маріуполя відновив свою діяльність в німецькому місті Ганновер. До нього долучається молодь України та українські актори, які наразі перебувають в Німеччині. Відтепер «Театроманія» з успіхом представляє свої вистави не тільки українським, а й зарубіжним глядачам. Кожною своєю виставою та всією творчістю колектив «Театроманії» готовий і надалі підтримувати розвиток культури Маріуполя і загалом України. Наразі колектив отримав нову назву Театральна студія «Театроманія 2:0». Водночас виявлено, що на сьогодні багато театральних діячів Приазов'я стали колаборантами і почали працювати в окупованих містах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше у культурології висвітлено особливості розвитку театального мистецтва Північного Приазов'я в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *театр, Північне Приазов'я, Маріуполь, театральне мистецтво, війна, окупація.*

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-24-20-26

Постановка проблеми. Минуле театального мистецтва Північного Приазов'я має своєрідну історичну долю. Впродовж століть мешканці регіону вносили свою частку в скарбницю української театальної культури. Досліджуючи еволюцію розвитку театальної справи в регіоні, можна простежити, як поступово з аматорських і гастрольних колективів створювалося й народжувалося власне театральне дійство з відповідним реквізитом, бутафорією, костюмами. До повномасштабного вторгнення